

Utsyn over kompetansebehovet i Norge

– stortingsmelding 14 (2022–2023)

UTDANNINGS
FORBUNDET

Faktaark 2023:8
www.utdanningsforbundet.no

I regjeringens langtidsplan for forskning og høyere utdanning (2023–2032), lagt fram 23. september 2022, ble det varslet tre relevante stortingsmeldinger i perioden 2022–2025; en om profesjonsutdanningene som skal legges fram i løpet av 2024, en om forskningssystemet som legges fram i 2025 og en om arbeidslivets kompetansebehov, den såkalte *Utsynsmeldingen*. Den siste, [Utsyn over kompetansebehovet i Norge](#), ble lagt fram 24. mars 2023, og godkjent i statsråd samme dag.

Det er varslet at Stortinget vil behandle meldingen 1. juni 2023. I dette faktaarket gir vi en kort presentasjon av hovedtrekkene i Utsynsmeldingen.

Målet med Utsynsmeldingen

Målet med meldingen er å bidra til høy sysselsetting og å dekke de viktigste kompetansebehovene i arbeids- og samfunnslivet. Utdanningssystemet framheves som en hjørnestein, og skal bidra til «å skape kunnskapsorienterte, åpne, selvstendig tenkende og bevisste samfunnsborgere som deltar aktivt i folkestyret». I meldingen heter det at prioriteringene til dels er overlappende med prioriteringene i langtidsplanen for forskning og høyere utdanning.

Kunnskapsgrunnlaget

I stor grad baserer framstillingen i meldingen seg på analyser gjennomført av *Kompetansebehovsutvalget* (KBU), i tillegg til analyser fra SSB, NAV, HK-dir.*, samt relevant forskning og innspill underveis i prosessen. Innspillene til Utsynsmeldingen er tilgjengelige på nettsiden [regjeringen.no](#).

KOMPETANSEBEHOVSUTVALGET (KBU) ble etablert i 2017 og jobber med å frambringe og systematisere kunnskapsgrunnlaget om Norges framtidige kompetansebehov. Arbeidet har i stor grad tatt utgangspunkt i nasjonal og internasjonal forskning. Formålet med utvalget er å frambringe den best mulige faglige vurderingen av Norges framtidige kompetansebehov. Dette skal danne grunnlag for planlegging og strategiske kompetansebeslutninger – for både myndigheter og arbeidslivet, regionalt og nasjonalt. Mer om utvalget, sammensetting og mandat finnes på nettsiden [kompetansebehovsutvalget.no](#).

Utdanningsnivået i Norge er relativt stabilt, og på omtrent samme nivå som gjennomsnittet i OECD-landene. Andelen voksne som har fullført en utdanning på universitets- eller høyskolenivå, har økt fra 14 prosent i 1980 til 44 prosent i 2021. De siste årene har andelen med fullført utdanning utover grunnskolen stagnert, mens andelen med videregående opplæring (VGO) som høyeste utdanningsnivå har gått ned. Andelen av befolkningen som har mastergrad er lavere i Norge enn i de øvrige nordiske landene. Norge har en relativt høy andel voksne som ikke har fullført utdanning utover grunnskolen.

Åtte av ti som fullfører en utdanning går rett ut i arbeid. Sysselsettingen er høyest blant de som har en utdanning i teknologifag, håndverksfag, helsefag eller som lærer. Det er mangel på arbeidskraft innenfor flere av disse fagene. Innenfor fagutdanning fra VGO og høyere yrkesfaglig utdanning (fagskole) er det håndverksfag og tekniske fag som dominerer, men det er helse- og sosialfagene som vokser raskest. Det er store forskjeller i utdanningsnivå mellom distrikt og sentrale strøk. Mange utdanningsinstitusjoner ligger i større byer og ferdigutdannede går ofte ut i arbeid i det samme området.

Det er forskjell i arbeidstakeres tilgang til og deltakelse i kompetanseutvikling. Over halvparten av sysselsatte med universitets- og høyskoleutdanning deltok på kurs og annen ikke-formell opplæring i 2021, men bare 31 prosent av grunnskoleutdannede. Yngre arbeidstakere deltar mer enn eldre, og offentlig ansatte mer enn ansatte i private virksomheter.

Utenlandsk arbeidskraft dekker over 20 prosent av arbeidskraftbehovet i Norge, spesielt innenfor ufaglærte yrker og håndverksyrker. Også i yrker som krever høyere utdanning øker bruken av utenlandsk arbeidskraft, noe som gjelder IT-utviklere og andre teknologer, helsepersonell og faglig ansatte i universitets- og høyskolesektoren (UH).

Kompetansebehov framover

Det vil være behov for endringer i eksisterende kompetanser, og det vil være behov for nye kompetanser i framtiden. Det er mange variabler som påvirker hvilke kompetanser som blir etterspurt. Utdannings- og kompetansepolitikken påvirker befolkningens muligheter til å være relevante og produktive i arbeids- og samfunnslivet. Innholdet i utdanningene er med på å bestemme hva slags arbeidsoppgaver befolkningen og arbeidslivet klarer å utføre. Studiefinansieringen er med på å bestemme hvor mange som får muligheten til å ta utdanning.

Omstilling til et lavutslippssamfunn vil være gjennomgripende og kan endre næringsstrukturen og innholdet i eksisterende jobber. Bærekraftige digitale teknologier kan bidra til det grønne skiftet og et mer klima- og miljøvennlig samfunn. Regjeringen har forventninger til at UH-sektoren skal prioritere flere studie- plasser innenfor områder som er særlig viktig for det grønne skiftet.

Regjeringens prioriteringer

En rekke tiltak i meldingen skal «vurderes, utredes og det skal framskaffe et bedre kunnskapsgrunnlag». For lærerutdanningene vil regjeringen ha en bred satsing på å rekruttere, utvikle og beholde flere kvalifiserte lærere over hele landet, blant annet gjennom å følge opp NOU 2022:13 *Med videre betydning – Et helhetlig system for kompetanse- og karriereutvikling i barnehage og skole*.

* Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse

Regjeringens presenterer fire prioriteringer for utdannings- og kompetansepolitikken:

1. kompetanse som er nødvendig for et høyproduktivt og konkurransedyktig næringsliv,
2. kompetanse som er nødvendig for å gjennomføre det grønne skiftet,
3. kompetanse som er nødvendig for å ha gode velferdstjenester i hele landet og for å håndtere den demografiske utviklingen, balansert opp mot behovet for arbeidskraft i andre sektorer i samfunnet, samt
4. å kvalifisere og mobilisere flere av dem som står utenfor arbeidslivet.

Det er spesielt følgende seks områder som regjeringen retter tiltakene inn mot:

♦ **Dimensjonering av utdanningssystemet**

Regjeringen ønsker å ta grep for å bidra til en bedre dimensjonering i utdanningssystemet sett opp mot prioriterte kompetansebehov. Det er særlig områder som læreplass for alle, særskilte tiltak for fullføring av VGO i distriktene, muligheten for bredere etterutdanning for fagarbeidere og å styrke verdsettingen av fagbrevet i arbeidslivet. Fagskolene vil få en større plass. Regjeringen varsler at det kan bli nødvendig å kombinere budsjettforslag om rammekutt med øremerking av midler for å sikre prioritering av særlig utvalgte områder innenfor UH-sektoren. Det forventes at universiteter og høyskoler skal prioritere flere studieplasser innenfor helsefag, IT og områder som er særlig viktige for det grønne skiftet.

♦ **Tilgang til utdanning i hele landet**

Fylkeskommunenes ansvar for dimensjonering, både av VGO og yrkesfaglig høyere utdanning, framheves. Utdanning skal i større grad utvikles og tilbys desentralisert og fleksibelt. Regjeringen skal ha en bred satsing på å rekruttere, utvikle og beholde flere kvalifiserte lærere over hele landet.

♦ **Finansiering av universiteter og høyskoler**

Regjeringen varsler en endring av finansieringssystemet for universiteter og høyskoler. De ønsker å fjerne resultatbasert uttelling på indikatorer for utvekslingsstudenter, publiseringspoeng og eksterne inntekter; det gir rom for større premiering av studiepoengproduksjon. De vil innføre endringer i egenbetalingsforskriften, som legger bedre til rette for etter- og videreutdanning.

♦ **Læring i arbeidslivet**

Regjeringen vil utvikle en ny kompetansereform i samarbeid med partene i arbeidslivet. De vil ha dialog med partene i frontfagsoppgjøret om kompetansebehovene i industrien og om hvordan virkemidlene kan tilpasses for bedre å treffe industriens spesifikke behov.

Det varsles en utvidelse av støtteordningene, slik at kortere utdanningstilbud kan gi rett til lån, og det skal vurderes hvordan utdanningssystemet kan gi bedre karriereveier for fagarbeidere. Regjeringen skal vurdere hvordan *Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring* kan videreutvikles basert på evalueringen som legges fram våren 2023.

♦ **Kvalifisering av arbeidskraftreserven**

Regjeringen vil videreutvikle det tverretatlige samarbeidet for at flere NAV-brukere og deltakere i introduksjonsprogrammet skal få mulighet til å kvalifisere seg til varig tilknytning til

arbeidsliv. Regjeringen vil iverksette et forsøk med en ny tilskuddsordning som skal stimulere til et tettere samarbeid mellom NAV og fylkeskommunen om et tilpasset opplærings-tilbud, slik at flere av dem som står uten arbeid og trenger kvalifisering, kan gjennomføre fag- og yrkesopplæring.

♦ **Bedre bruk av kompetanse fra utlandet**

Regjeringen vil fortsette det arbeidet som allerede pågår blant annet ved å utvikle godkjenningsordningene for utdanning og sørge for bedre informasjon om godkjenning av utenlandsk utdanning og yrkesgodkjenning.

Utdanningsforbundets mener

Utdanningsforbundet (2022a) har i sitt innspill til Utsynsmeldingen blant annet understreket at et bredt kompetansebegrep må legges til grunn. Partsamarbeidet på alle nivå må vektlegges. For at tillitsvalgte skal få en reell mulighet til påvirkning og medbestemmelse, må de involveres i prosesser på et tidlig tidspunkt – før beslutninger tas.

Innsatsen for å styrke videregående opplæring må sikre bredden i skolens samfunnsmandat, ikke ensidig fokusere på arbeidslivets behov. Det må avsettes regionale utviklingsmidler for at flere kan gjennomføre VGO. Det bør settes av offentlige nyskapsmidler slik at VGO kan videreutvikle kurs og opplæringsvirksomhet for lokalt næringsliv. Fagskoleutdanningene må bli tydeligere karriereveier for yrkesfagene.

Utdanningsforbundet har etterlyst tiltak for å gjøre læreryrket mer attraktivt, slik at flere søker seg til lærerutdanningene, fullfører og blir i læreryrket. Det er viktig at mål og tiltak i stortingsmeldingen ikke går på bekostning av det brede samfunnsoppdraget til universitetene og høyskolene, men utvikler og styrker institusjonenes og de ansattes muligheter til å ivareta hele bredden av oppdrag, inkludert mer fleksible og arbeidslivsrelevante tilbud.

Utdanningsforbundet mener at meldingen må ivareta kunnskap om språk, historie, estetikk, etikk, religion og kultur – fagområder som er helt essensielle for samfunnet. I en omskiftelig verden vil den kulturelle beredskapen være viktig. Det handler om hva det i bred forstand vil si å være menneske; om allmenndannelse, identitet, verdigrunnlag og sammenheng.

Utdanningsforbundet mener at insentivsystemene for utdanning og forskning og finansieringen av universitetene, høyskolene og fagskolene må utformes slik at det stimuleres til desentralisert studiestruktur.

Kilder

- [Kompetansebehovsutvalget.no](#)
- [Meld. St. 5 \(2022–2023\). Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2023–2032. Tilråding fra Kunnskapsdepartementet 23. september 2022, godkjent i statsråd samme dag](#)
- [Meld. St. 14 \(2022–2023\). Utsyn over kompetansebehovet i Norge. Tilråding fra Kunnskapsdepartementet 24. mars 2023, godkjent i statsråd samme dag](#)
- [Regeringen.no. Innspill til Utsynsmeldingen](#)
- [Stortinget.no. Behandling av Utsynsmeldingen](#)
- [Utdanningsforbundet \(2022a\): Innspill til Utsynsmeldingen. Utdanningsforbundet, 14. desember 2022](#)
- [Utdanningsforbundet \(2022b\): Meld. St. 5 \(2022–2023\). Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2023–2032. Faktaark 13/2022](#)